

MICHAELA LIŠKOVÁ: *SCHOLÉ* I PANDEMIIJA COVID-19

s češkog prevela:

LUNA ŠARIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET,

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

luna.saric@gmail.com

Ovo neobavezno razmatranje sročeno u srpnju 2020. godine, pokušaj je promišljanja o pandemiji COVID-19 koja od ovogodišnjih zimskih mjeseci sve do dana današnjega postupno *paralizira* te iznenađuje cijeli svijet. Novi virus ne samo da uništava ljudske živote¹, već u društvu ostavlja i značajne psihičke posljedice koje će se još dodatno produbiti uz nadolazeću post-lockdown ekonomsku krizu.

U svojem najnovijem djelu *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World*, Slavoj Žižek podsjeća na Hegelovo shvaćanje povijesti koje nas, prije svega, uči kako nacije i vlade nikada nisu učile iz povijesti. Postavlja ključno pitanje: Što točno nije u redu s našim sistemom? Kako je moguće da mi nismo bili spremi na ovakvu iznenadnu katastrofu, iako su nas znanstvenici godinama na to upozoravali? Kako je to moguće?² Ivan Krastev zatim konkretizira: 'Iako velike pandemije ustvari nisu tako rijetka pojava, njihov dolazak nas iz nekog razloga uvijek iznenadi. Provodi se 'resetiranje' našega svijeta na sličan način kao i tijekom ratova i revolucija, koji su dakako na drugačiji način urezani u kolektivno pamćenje, dok epidemija nije.'³

Britanska znanstvenica Laura Spinney u svojoj knjizi *Blijedi jahač* ukazuje⁴ na to da se danas skoro pa posve zaboravlja činjenica da je najtragičniji događaj 20. stoljeća upravo bila španjolska gripa. 'Ta pandemija je prije 100 godina zarazila trećinu svjetske populacije, najvjerojatnih 500 milijuna ljudi. Jedan od prvih slučajeva zabilježen je u ožujku 1918. godine a posljednji u ožujku 1920. godine. Pandemija je ubila između 50 i 100 milijuna ljudi (procjena broja žrtava se značajno razlikuju).'⁵ Ipak, kako Spinney bilježi, gotovo nitko ne doživljava epidemiju španjolske gripe kao najveću katastrofu 20. stoljeća.

'Zašto se prisjećamo ratova i revolucija, a zaboravljamo na pandemije koje nam na isti način bitno mijenjaju naše ekonomsko, političko i društveno stanje?'⁶ Spinney smatra kako je jedan od ključnih razloga činjenica da je naprosto lakše prebrojati ljude ubijene metkom

1 Smrtnost uglavnom zahvaća stariju populaciju, samo u Italiji je 35 000 ljudi podleglo virusu u roku 5 mjeseci. Informacije: Situacija COVID-19. Ministarstvo zdravstva Italije. Dostupno na: : <http://www.salute.gov.it/portale/nuovocoronavirus/dettaglioContenutiNuovoCoronavirus.jsp?area=-nuovoCoronavirus&id=5351&lingua=italiano&menu=vuoto> ; [cit. 24.10.2020.]

2 Žižek, S., *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World*. London, OR Books 2020

3 Krastev, I., *Je li već sutra? Kako koronavirus mijenja Europu*. Preveo L. Nagy. Praha, Izdavačka kuća Karolinum 2020, s. 11.

4 Spinney, L., *Blijedi jahač. Kako je španjolska gripa 1918. promijenila svijet*. Preveo F. Samec. Praha, Dobrovský s.r.o. 2017.

5 Krastev, I., *Je li već sutra? Kako koronavirus mijenja Europu.*, c.d., s. 11.

6 *Ibid.*, s. 12.

nego one koji su umrli od virusa – i trenutne kontroverzije glede smrtnosti od COVID-19 kao da su samo potvrdile njene riječi. Imamo jako malo relevantnih tragova koji bi nam mogli naznačiti kada bi pandemija mogla završiti, odnosno, mi ni ne znamo *na koji način* će završiti. Kada bismo kao mjerilo koristili španjolsku gripu, ispalo bi kao da pandemija još nije u potpunosti ni izbila, dakle, nalazili bismo se tek u njenoj blagoj fazi. Društveni šokovi i masovna umiranja još uvijek bi bili pred nama.

Bio je dovoljan samo jedan virus da nam se cijeli svijet okrene naopačke. Sad smo sposobni zamisliti bilo što jer smo okruženi nečime što se smatralo jednako nezamislivim poput zrakoplova koji ne smiju letjeti ili zatvorenih granica ili činjenice da veliki zagađivači moraju zatvoriti svoje pogone. Talijanski znanstvenik Carlo Rovelli karakterizira globalnu bitku protiv aktualne pandemije kao lekciju poniznosti za čovječanstvo koje nije tako snažno kako nam se čini. Ne možemo se boriti protiv smrti i protiv prirodnih zakona, naprosto, čovjek je običan smrtnik. Međutim, naše snage su znanosti i pouke iz prošlosti – a zahvaljujući njima ulažemo velike zajedničke napore kako bismo si mogli priuštiti više vremena za sebe i za svoje bližnje. Dakle, borimo se za ono što nam je najdragocjenije.⁷

Ivan Krastev na kraju svoje knjige: 'Je li već sutra? Kako koronavirus mijenja Europu' uzima u obzir sedam paradoksa za koje vjeruje da su povezani s pandemijom COVID-19. Govori o mračnoj strani globalizacije, o ubrzanju trenda deglobalizacije, o paradoksu suspendiranja demokracije ili o odustajanju od ideje o zajedničkoj Europi. Međutim najvećim paradoksom aktualne pandemije smatra činjenicu da su se ljudi, iako su bili zatvoreni u svojim domovima, praktički bavili istim temama te dijelili isti strah. Doduše, COVID-19 je tako zatvorio državne granice, ali je i istovremeno, prema Krastevu, zarazio svijet kozmopolitizmom.

Praktički smo svi na svijetu bombardirani preporukama ili propisima državnih institucija. Moramo se izolirati od drugih ljudi te održavati pripisani razmak. Živimo u svijetu gdje je dokaz ljubavi održavanje distance od svojih najmilijih te gdje se toaletni papir često smatra dragocjenom robom.⁸

Uspostavljena su nova stroga pandemijska globalna pravila, pandemija koronavirusa zahvatila je društvo u dvjema različitim sferama koje, međutim, povezuju zajedničke posljedice – iscrpljenost i umor. Prvu skupinu čine liječnici i medicinsko osoblje koji su, u raznim dijelovima svijeta, dovedeni do kraja svojih snaga i mogućnosti dospjevši takoreći do točke potpune iscrpljenosti i sloma. Drugu skupinu čine ljudi koji su bili prisiljeni ostati izolirani u svojim domovima, što je je također iscrpljujuće. Kako je to uvjerljivo i aktualno danas zvuče riječi M. Foucaulta, koji opisuje srednjovjekovnu epidemiju kuge i karantene kao oblik kazne i zatvora. Kao nepomičan, napušten, fiksni prostor u kojem je pojedinac izoliran te ako slučajno napusti svoje mjesto, slijedi izloženost riziku zaraze, kazne pa čak i opasnosti po život.⁹

7 Rovelli, C., Coronavirus, la lezione di umiltà: siamo fragili ne usciremo uniti. Corriere della Sera, 1. aprile 2020. dostupno na: https://www.corriere.it/esteri/20_aprile_01/coronavirus-lezione--umilta-siamo-fragili-ne-usciremo-uniti-6a285592-7448-11ea-b181-d5820c4838fa.shtml; [cit. 24.10. 2020].

8 Peters, M. A., Philosophy and Pandemic in the Postdigital Era. Springer 2020. dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7190280/>; [cit. 24. 10. 2020]

9 Ibid.

Međutim, COVID-19 je također potaknuo kreativnost gdje su ljudi uspjeli pronaći originalna rješenja organizirajući poslove od kuće u najrazličitijim okolnostima. S moralno-etičkog gledišta, društvo se ujedinilo i uspjelo surađivati na globalnoj razini. Virus je izazvao snažni val solidarnosti. No, istovremeno je probudio i one tendencije u našem društvu koje su se očitovale u obliku teorija zavjera, manifestaciji rasizma, nacionalizma, lažnih vijesti i slično.

Rezultat globalne pandemije također je i činjenica da je čovječanstvo dospjelo do točke kad preispitujemo osnovne principe društva u kojem živimo. Prema S. Žižeku, povratak u život koji smo živjeli prije par mjeseci više nije moguć, moramo si, dakle, sami izgraditi nov 'normalan' život. Možemo očekivati da će promjene posebno utjecati na naše svakodnevne interakcije s ljudima i stvarima oko nas, uključujući i naša vlastita tijela. Moramo naučiti kontrolirati svoje spontane geste u javnosti, primjerice, ne dodirivati vlastito lice, ne rukovati se i slično. – a to će zahtijevati našu disciplinu i, prije svega, samokontrolu.¹⁰

Životni standard i stalne životne navike će zasigurno biti narušene posljedicama pandemije. Prema T. Veblenu, životni standard je poput navike. To je uobičajena ljestvica i metoda reagiranja na određene podražaje. Čovjeku je teško sići s razine na koju se naviknuo iz razloga što je teško razbiti već formirane navike. Potrebno je više vremena da promjena prodre u društvo i institucije te da se počne očitovati u uobičajenim stavovima ljudi. U vezi s tim bismo se mogli sjetiti Veblenove teorije procesa prilagodbe koja se javlja iz selektivnih ili prisilnih razloga: 'proces prilagodbe po svojoj prirodi nikada ne može sustići neprestane izmjene situacije, u kojoj se društvo postupno nalazi jer se sredina/situacija, nužne životne potrebe (koje forsiraju prilagodbu i provode promjene), svakim danom mijenjaju. Svaka nova društvena situacija počinje zastarijevati od onog trenutka kada se pojavila. Svaki korak u razvoju izaziva promjenu situacije, ta promjena zahtijeva novu prilagodbu, ona postaje polazna točka za sljedeći korak u prilagodbi i tako dalje do beskonačnosti. Izmijenjeni uvjeti mogu olakšati život skupine kao cjeline, međutim, za neke od njezinih članova, njihova raspodjela obično znači pad komforta ili punoće života. Čak i u najboljem slučaju, svaka promjena mišljenja (što je u ljudskom životu dobro i ispravno) polako podrezuje svoj put.'¹¹

Današnje pandemijsko vrijeme nosi sa sobom averziju prema promjenama i manjak volje za prilagodbom, a primjer bi bilo korištenje medicinskih maski ili respiratora: ako se preporučuje nošenje samo maski u javnom prijevozu, vrlo će mali broj ljudi spremno surađivati, čak iako većina razumije njihovu zaštitnu svrhu. Obično ove promjene, naravno, zahtijevaju veliki energetska i mentalni napor.

No, moramo si postaviti i sljedeće pitanje: Je li moguće da će na kraju samo internet-svijet postati siguran te da ćemo zaista morati živjeti u hiperkonektivističkom svijetu?

10 Žižek, S., *Pandemic!: COVID-19 Shakes the World*, c.d., s. 10.

11 Veblen, T., *Teorija dokoličarske klase*. Preveo. J. Ogrocká. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 1999, s. 149.

Što će se dogoditi sa školom?

Škola, scoula, school, Schule, escuela itd. – sve te riječi imaju svoje zajedničko podrijetlo u grčkoj riječi *scholé*. Etimološko podrijetlo riječi škola stoga je dobro poznato, međutim, njegovo značenje se postupno mijenjalo te je tijekom stoljeća je steklo značenje ‘obveze.’ Drevni Grci izvorno su upotrebljavali *scholé* u smislu slobodnog vremena, ali postupno je ta riječ dobila drugačije značenje. ‘Grčki termin *scholé* čije je značenje bilo, naprosto, slobodno vrijeme, pretrpilo je duboku promjenu zahvaljujući Sokratu koji je *scholé* promijenio za vrijeme intenzivnog filozofskog istraživanja i sebeistraživanja. Stoga je taj pojam na ovakav način preuzet u latinski.’¹²

Rimljani pak, koji su preuzeli riječ *scholé*, značenje riječi još su više promijenili. ‘Zanimljiviji i, na prvi pogled, zagonetniji je onaj prijelaz od značenja ‘odmor, praznina’ do značenja ‘škola.’ Lakše ćemo shvatiti ako osvijestimo da rimska škola isprva nije nužno bila zlo za mladež, već savršeno umno zadovoljstvo i zabava za one koji su imali dosta ‘praznine’ ne bi li se mogli prepustiti svojim duhovnim sklonostima. To se promijenilo još u antici i zato je već u 2. st. po. Kr. Festus morao tumačiti da škole nemaju svoje ime zbog neaktivnosti i potpune praznine, već zbog toga što se dječaci trebaju isprazniti od drugih stvari ne bi li se mogli posvetiti slobodnom studiju.’¹³

Aristotelov filozofski koncept *scholé* također se smatra slobodnim vremenom za um, čiji je cilj bio postići blaženstvo. Aristotel u promišljanju vidi čovjekov put do mudrosti, samostalnosti i unutarnje vrijednosti. Ta meditacija se realizira upravo u čovjekovom slobodnom vremenu – *scholé*. Aristotel meditaciju smatra umnom djelatnošću koja nas vodi do blaženstva (zadovoljstva) koje se upravo svojom unutarnjom vrijednošću ističe iznad svih ostalih, a osim sebi samoj, ne smjera nikakvom cilju jer njeno je obilježje savršeno blaženstvo. S meditacijom također je povezana samodostatnost - premda bi prema Aristotelu bilo bolje da čovjek surađuje s drugima, no u tom području sam je sebi posve dovoljan.¹⁴

Velika je umjetnost spoznaja kako ne gubiti vrijeme i plodno provoditi slobodno vrijeme, upravo zato je *scholé* ovdje. Sad, kad smo prisiljeni ostati što više u svojim domovima, bilo voljom države (koja proglašuje karantenu u doba korona virusa) ili zbog vlastite svijesti i savjesti, obično imamo na raspolaganju više slobodnog vremena negoli prije. Upravo nas to, začudo, stavlja u težak položaj u kojem uglavnom nismo u stanju dosegnuti Aristotelov ideal.

Uostalom, to se u današnje vrijeme često shvaća kao nešto zastarjelo. Primjerice, Thorstein Veblen neproduktivno provedeno vrijeme naziva ‘besposličarenjem’ i tvrdi sljedeće: ‘Čovjek je u sućini aktivan, zanima ga djelotvornost, odnosno, odbija ga uzaludni napor, ima razvijen smisao za korisne, efikasne vrijednosti, a također može i raspoznati nepoželjne pojave poput uzaludnosti, razbacivanje ili nesposobnosti.’¹⁵ Prema Veblenu tu tendenciju možemo nazvati poslovnim instinktom – a upravo taj instinkt se, tijekom COVID-19 pandemije naglo

12 Tomin, J., Čas pro filosofii. Dostupno na: http://www.juliustomin.org/images/_268_AS_PRO_FILOSOFII.pdf; [cit. 24. 10. 2020].

13 Šmilauer, V., Etymologická procházka po škole. Naše řeč, 28, 1944, č. 1. Dostupno na: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3797>; [cit. 24. 10. 2020].

14 Aristotel, Nikomahova Etika X.6. Preveo. A. Kříž. Praha, Petr Rezek 2013, s. 239.

15 Veblen, T., Teorija dokoličarske klase, c.d., s. 19.

i neizbježno izgubio. Čovjek obično u poslu nalazi svoje unutarnje zadovoljstvo, a tijekom karantene nam se ta ravnoteža poremetila. To je, zajedno s ostalim čimbenicima, u doba pandemije uzrokovalo brojne psihološke probleme u cjelokupnoj populaciji. Ljudi su tijekom karantene iz dana u dan morali pronalaziti načine kako provesti slobodno vrijeme i to na posve drugačiji način od onog na koji su navikli.

Čovjek se iznenada našao sam sa sobom pa se društvo, posebice djeca školske dobi, sada našlo na značajnoj prekretnici. Međutim, iako su djeca skupina koja je najmanje osjetljiva na COVID-19, istodobno su vrlo osjetljiva na prisilne promjene. To značajno utječe na njihov socijalni položaj, a također i na tradicionalno školsko okruženje. Pritom, upravo mala djeca znaju najbolje postupati sa slobodnim vremenom, i to ona djeca koja se umiju prirodno čuditi nečemu, a njihovo čuđenje često rezultira očaranošću od strane promatrača. Kada se to promijenilo? 'Zvuči kao ironija, škola bi trebala biti mjesto kojem se čovjek veseli, gdje ne mora žuriti i bojati se. Mjesto na kojem ima vremena i pogodnosti za razmišljanje. Kako se moglo dogoditi to, da iz slobodnog vremena za razmišljanje nastane upravo škola, mjesto, gdje si učenici i učitelji nerijetko idu na živce i uzajamno si 'dosaduju', osim ako se upravo ne boje nekakvog ispita?'¹⁶

Podimo od pretpostavke da su djeca od rođenja neposredna i znatiželjna te imaju urođenu potrebu istraživati nepoznati svijet u kojem žive. U idealnom slučaju djeca razumiju da su obrazovanje i učenje cjeloživotni prirodan i jedinstven proces te da će zahvaljujući tomu tijekom života moći ostvariti postavljene ciljeve i želje. Ako prihvatimo tu pretpostavku, onda je cilj modernih škola stvaranje prirodne, ugodne i inspirativne sredine u kojoj će se djeca osjećati sigurno i dobro, gdje će biti motivirani za vlastito obrazovanje i gdje će se voditi računa o njihovim individualnim potrebama.

Škole takvoga tipa vide dijete kao cjelovito ljudsko biće, potpuno podupiru njegov rast i potencijal te aktivno sudjeluju u stvaranju pozitivne atmosfere u procesu njegova obrazovanja i odgoja. Dobro izabrana nastavna aktivnost podržava stjecanje znanja, otkrivanje, kreativnost kod djece kao i pronalaženje odgovarajućeg načina za rješavanje njihovih problema. Ali kako ostvariti te ciljeve u online nastavi?

H. Arendt u svom eseju: 'Križa u obrazovanju' piše da bi se u 20. stoljeću općim pravilom trebala smatrati mogućnost da će ono što se ostvari u jednoj zemlji biti u doglednoj budućnosti moguće ostvariti takoreći bilo gdje. Prema H. Arendt, nama križa otvara mogućnost da ne odbacimo konkretno iskustvo te da ga iskoristimo za promišljanje o prošlosti i sadašnjosti.¹⁷ Njezine ideje i danas se mogu primijeniti na nužne promjene u školstvu: u pandemijsko doba nužno je konfrontirati iskustva pojedinih učitelja i pristupe škola, inspirirati se dobrom praksom te dijeliti iskustva ne samo unutar nacionalnih škola, već i na međunarodnoj razini. Konfrontiranje činjenice lockdowna i nužne promjene nastavnih procesa, koja se provodi diljem, ne samo Europe, nego i cijelog svijeta, mogu pokrenuti tri kantovska pitanja: Što mogu znati? Što trebam učiniti? Čemu se mogu nadati? Upravo si ta pitanja postavljam od kraja veljače 2020. godine u svojoj nastavnoj praksi, kada sam iz dana u dan

16 Sokol, J., *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha, Vyšehrad SCRIPTUM 2001, s. 16.

17 Arendt, H., *Križa u obrazovanju*. In: *táž, Između prošlosti i budućnosti*. Preveo. M. Palouš – T. Suchomel. Praha, Oikúmené 2019, s. 180–200.

moralaprilagoditi nastavu učenicima u međunarodnoj školi pod uvjetima lockdowna u Lombardiji u Italiji.

Što mogu znati?

Od početka sam kao nastavnica znala da nastavni proces mora imati svoj kontinuitet, trebao bi biti efikasan, primjeren okolnostima, sposobnostima i vještinama učenika jer je i u on-line-nastavi je potrebno održavati diferencijaciju. Jesmo li spremni iskoristiti priliku za poboljšanje nastavnog procesa? Koje mogućnosti imamo, koji su problemi pred nama?

Prema M. Lorenzu: ‘pitanje upotrebe mobilnog obrazovanja uključuje, kako dostupnost odgovarajuće tehničke podrške, tako i već usvojene i provedene aktivnosti ostvarene putem mobilnih uređaja te, naposljetku, njihove odnose prema mobilnom obrazovanju, uključujući spremnost ulaganja vlastitih financija u tu vrstu obrazovanja. ... koncept mobilnog obrazovanja kod nas nije raširen. Svaki oblik obrazovanja pruža prikladan prostor za razvoj određenih stilova učenja. Nove tehnologije implementirane u život društva zahtijevaju nova znanja i vještine koje studenti moraju usvojiti’ (...) ‘Istodobno, tehnologije donose i nove načine za osiguravanje pristupa znanju. Stoga, informativne i komunikacijske tehnologije trenutno drže značajno mjesto u području obrazovanja. Utječu na način razmišljanja i nude nove alate za interpretaciju proučenih materijala. Tako jačaju kritičko mišljenje i doprinose vještini učenika za rješavanje problema vezanih uz posao i svakodnevni život. ... Nude prostor za samostalnost i neovisnost, kao i priliku za detaljnije upoznavanje svijeta oko sebe i samih sebe. No istodobno zahtjeva i više vremena – vrijeme za pripremu kolegija i materijala, vrijeme za dovoljno svladavanje informacijske i računalne pismenosti i slično.’¹⁸

Što trebam učiniti?

Ponajprije razvijati konstruktivističko obrazovanje svojih učenika pomoću dostupnih suvremenih tehnologija. Naime, upravo su konstruktivizam i konstruktivističke metode korisne i učinkovite za internetsko školsko okruženje. Konstruktivizam je shvaćen kao pristup obrazovanju koji se temelji na radu s unutarnjim svijetom i iskustvom pojedinca. Međutim, to iskustvo nije posve privatno budući da na njega utječe okruženje (i s njim povezane društvene interakcije) u kojem se čovjek nalazi. Dakle učenje nije ništa drugo doli modificiranje, proširivanje i preuređivanje te baze iskustva. To prirodno rezultira naglaskom na suradnji, kritičkom mišljenju, kreativnosti ili formativnim povratnim informacijama kao osnovnim obrazovnim stupovima. Malo je prostora posvećeno drilu i stalnom ponavljanju zadataka i to više se ta vrsta obrazovanja usredotočuje se na pojedinačne projekte, istraživačko učenje ili na građansku znanost. Stavlja se naglasak na ulogu igre i emocionalne uključenosti jer čovjek nije anđeo, već je njegova spoznaja i bivanje u svijetu povezano s njegovim emocionalnim

18 Lorenz, M., Kde nechala škola díru: M-learning aneb vzdělávání pro záškoláky. ProInflow, 2, 2010, č. 2. Dostupno na: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/2010-2-5>; [cit. 24. 10. 2020].

i fizičkim iskustvom.¹⁹ Primjerice, ‘za učinkovito prirodno-znanstveno obrazovanje temeljni prioritet imaju nastavne metode koje se ponajprije temelje na vlastitom promatranju, mjerenju, eksperimentiranju i vrednovanju stvarnih događaja, objekata i stanja, također na vizualizaciji i modeliranju, na aktivnom učeničkom istraživanju i obradi podataka. Međutim, u našem obrazovanju još uvijek se više susrećemo s transmisivnim pristupima nastavi, gdje nastavnik učenicima prenosi već gotove informacije pomoću verbalnih monoloških metoda poučavanja. Stoga se posvećuje minimalna pažnja individualizaciji nastavničkog procesa, iako, primjerice, nastava prirodnih znanosti omogućuje vrlo dobru primjenu čitavog niza različitih metoda, poštivajući individualne karakteristike pojedinih učenika, kao što su, primjerice, predodžbe o konceptima, stilovi učenja i slično. Izraziti element individualizacije nastave sadržan je u tzv. konstruktivističkim metodama ‘vođenja’ učeničkih aktivnosti koje još uvijek pripadaju tzv. alternativnim nastavničkim metodama. ... Metoda učenja kao aktivno učeničko strukturiranje (gradnja) vlastitih spoznaja (AIZ), koja pripada konstruktivističkim metodama učenja, ... za razliku od transmisivnog pristupa, preuzima potpuno različite uloge nastavnika i učenika u obrazovnom procesu. Učitelj u nastavi postaje ‘menadžer’, mentor i pomoćnik (facilitator). Učenici su aktivni subjekti kada sami pronalaze informacije, kada samostalno razvrstavaju, prosuđuju i obrađuju. O svojem znanju diskutiraju ne samo s kolegama, već i s učiteljem. Usavršavaju svoje stavove, prepravljaju svoje izvorne ideje ili pokušavaju stvoriti posve nove ‘teorije.’ Iz tog principa proizlazi i osnovna teza teorije aktivne učeničke strukture spoznaja (AIZ) koja se temelji na dinamičkoj modifikaciji primarnog koncepta i vodi ka oblikovanju konačne verzije pojma. Načelo poučavanja AIZ metodom podrazumijeva konfrontiranje tog primarnog koncepta s izvorima znanja koji su izvori informacija...’²⁰

Pragmatička tradicija bi, također, trebala igrati važnu ulogu u obrazovanju. ‘Pragmatizam se usredotočuje na praktične životne probleme pojedinca i njegove okoline. Područje odgoja i obrazovanja pragmatizam analizira s obzirom na svakodnevni život, gdje se ubrajaju i slike budućnosti koje si pojedinci stvaraju u društvenom kontekstu. Čovjek se u pragmatizmu shvaća kao intersubjektivno biće, kao biće koje komunicira i smisleno djeluje. Zadatak obrazovanja i škole jest poboljšati praksu. No, to nije moguće bez aktivnih ljudi, zainteresiranih za učenje. Stoga se uspješnost škole može prosuđivati na temelju toga do koje mjere može poticati znatiželju, a time i zanimanje za daljnje obrazovanje u odrasloj dobi. Šanse za uspjeh škola može imati ponajprije ako se njezina aktivnost ne odvaja od drugih sfera obrazovanja. Naime, škola će imati šanse za uspjeh ukoliko ona ne odvaja svoj život od ostalih sfera obrazovanja. Iako to nije izravno artikulirano u klasičnom pragmatizmu, to je smjer koji računa na proces cjeloživotnog učenja kao nešto samo po sebi razumljivo.... Pragmatizam je posebno jak na polju društvenog obrazovanja. Društveno obrazovanje stavlja naglasak na učenje temeljeno na vlastitom iskustvu. Iskustvo se stječe suočavanjem s bliskim neposrednim problemima. Društveno obrazovanje obraća se ne samo pojedincima, već i skupinama. Međutim, trebaju se uzeti u obzir i problematična mjesta pragmatizma.

19 Šeđová, K. – Sedláček, M., Are Student Engagement and Peer Relationships Connected to Student Participation in Classroom Talk? Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2210656120300817>; [cit. 24. 10. 2020].

20 Bílek, M. – Rychtera, J. – Slabý, A., Konstruktivismus ve výuce přírodovědných předmětů. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2008, s. 5–7. Online dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/40350593_Konstruktivismus_ve_vyuce_prirodovednych_predmetu/link/5cbd f952299bf1209778c26d/download; [cit. 24. 10. 2020].

Njegov koncept obrazovanja, temeljenog na iskustvu, može biti čak i preširok. Obrazovanje poistovjećeno sa životom gotovo se poklapa s konceptom socijalizacije. Potiskuje se jedinstvenost odgoja i obrazovanja kao planirani proces.²¹

Prema H. Arendt, pedagogija je, pod utjecajem pragmatizma i moderne psihologije, postala znanost o tome kako proučavati ono opće, bez obzira na konkretno gradivo koje učenici trebaju naučiti. Prema tom razmišljanju, učitelj je osoba koja može podučavati bilo što. Pripremljen je za poduku, ali ne kako bi vladao određenim predmetom - a takav je pristup usko povezan s osnovnom idejom učenja.²²

Čemu se mogu nadati?

Mogu se nadati da će ono što znam na početku biti dovoljna odskočna daska za nova iskustva i znanja koja će preoblikovati nastavni proces. Međutim, u tom kontekstu moramo uzeti u obzir i čimbenik koji bi mogao pogoršati trenutačne obrazovne probleme. U procesu obrazovanja bi nam cilj trebala biti – jednakost²³, posebice u smanjenju klasnih razlika koje se snažno odražavaju u online nastavi tijekom karantene. ‘Nove okolnosti mogu, između ostalog, još više produbiti ionako značajne nejednakosti u obrazovanju, koje se u Češkoj pri vrhu u Europi..²⁴

Prema H. Arendt, odgoj i obrazovanje spadaju u osnovne i najpotrebnije aktivnosti u društvu koje nikad ne ostaju nepromijenjene, neprestano se obnavljaju tako što se u njemu rađaju i u njega dolaze nova bića. Središnji motiv svih suvremenih obrazovnih težnji uvijek je bila dobrobit djeteta – to je istina i tako će ostati, iako te težnje često ne uspijevaju u svojim očekivanjima. U normalnim okolnostima, dijete bi se uvijek prvi put upoznao sa svijetom upravo u školi. Međutim, škola uopće nije svijet, niti treba tome težiti. To je prije institucija koju postavljamo između privatne sfere i svijeta. Obavezno školovanje nije obiteljski zahtjev, već državni zahtjev svjetske javnosti.²⁵ Međutim, tijekom karantene, u nekim su slučajevima roditelji preuzimali ulogu škole, a ponekad su čak i učitelji i škole znali potpuno izgubiti autoritet upravo zbog svoje neaktivnosti i nemogućnosti prilagođavanja iz dana u dan. Općenito govoreći, vjerojatno za to nisu krivi učitelji, već škola kao institucija i sustav koji u svojoj krutosti nije spreman za velike promjene, a kamoli za vrlo neočekivan i intenzivan prijelaz u online nastavu, koji se morao provesti isti čas.

Prema istraživanju M. Federič i V. Korbela, ‘s tehničkog gledišta, vrlo mali broj škola je bilo spremno brzo se prilagoditi potrebama učenja na daljinu. Samo 19% osnovnih škola imalo je školski online informacijski sustav dostupan roditeljima i učenicima, a najviše 50% njih koristilo se mrežnom platformom za održavanje nastave. ... Sa stajališta učiteljskih ICT

21 Kopecký, M., Pragmatismus. Dostupno na: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/407684/mod_resource/content/1/Pragmatismus.pdf; [cit. 28. 7. 2020].

22 Srov. H. Arendt, Kriza u obrazovanju, c.d.

23 Ibid.

24 Fedorovičová, M. – Korbela, V., Pandemie covid-19 a sociálně-ekonomické nerovnosti ve vzdělávání. IDEA, květen 2020. Dostupné na: https://idea.cerge-ei.cz/images/COVID/IDEA_Nerovnosti_ve_vzdelavani_COVID-19_kveten2020_18.pdf; [cit. 24. 10. 2020].

25 Viz H. Arendt, Kriza u obrazovanju, c.d

vještina, najviše polovica učitelja bila je pripremljena za podučavanje na daljinu, što je ispod prosjeka OECD-a. Istodobno, jedva četvrtini učitelja nedostajalo je uzajamne podrške od kolega i to najviše što se tiče uvođenja novih ideja u školu. ... U kućanstvima također mogu igrati ulogu tehnička opremljenost poput aparata internetske veze kao i roditeljska podrška djece. ... Postoje još uvijek oko 6% kućanstava s djecom koja nemaju računalo ili tablet, a oko 3% koja nemaju ni internetsku vezu. ... To su uglavnom učenici s najnižim socijalno-ekonomskim statusom. ... Ti čimbenici stoga mogu igrati ulogu u produblivanju nejednakosti u obrazovanju, posebice kada se situacija online učenja produžuje. Istodobno, njihov efekt može biti još gori kad od nastavnika dobiju nejasne ili složene upute za učenje na daljinu, koje zahtijevaju više roditeljskog sudjelovanja i pomoći. ... Učeničke tehničke vještine ne bi trebale biti presudne za socijalne nejednakosti u obrazovanju. Više od 90% učenika vješto se služi ICT-om bez obzira na to iz koje socijalno-ekonomske sredine potječu.²⁶

Umjesto Kantovih pitanja o univerzalnom dobru, sada bismo mogli postaviti i pitanja: Što sada mogu učiniti? Za što sam sada sposoban? Što je dobro za mene?²⁷ Naime krizna situacija nam uvijek donese nove životne prilike koje su u ovom konkretnom slučaju prilike za stvaranje novog oblika nastave. Reformiranje kurikuluma, reformiranje načina poučavanja (posebice u osnovnom obrazovanju), i prilagodba potpuno novim zahtjevima današnjeg svijeta.

‘Prisilan prijelaz škola na učenje na daljinu u doba pandemije izaziva mnogo pitanja i problema – primjerice, gubitak mogućnosti učenja pomoću izravnog socijalnog kontakta i izravnih iskustva s vanjskim svijetom. Međutim, to također možemo gledati kao svojevrsnu priliku za naglo unapređenje kvalitete obrazovanja. Digitalna tehnologija može nam biti od pomoći u tom pomaku, pod uvjetom da se njome služimo promišljeno i kvalificirano, a može poslužiti ne samo za interakciju na daljinu, na što je trenutno stavljen fokus, već i za jačanje individualizacije nastave. Također može biti od pomoći nastavnicima da bolje uoče važnost prenošenja odgovornosti za učenje - na učenika (što se ne postiže pukim dodjeljivanjem zadataka) te se otvara mogućnost potaknuti učenike da se koriste širim rasponom mrežnih izvora učenja.’²⁸

U danoj situaciji sasvim je prirodna činjenica da je jedna od najvažnijih kompetencija koju treba razvijati u cijelom svijetu upravo digitalna kompetencija, dok se kritičko mišljenje i informatička pismenost mogu smatrati glavnim temeljem digitalne kompetencije. Potpuno je nerealno prihvatiti da se obrazovanje djece i mladih temelji na konceptu mrežne nastave (remote teaching), koja zasigurno nije put do kvalitetnog učenja, što smo, između ostalog, mogli tijekom pandemije iskusiti na vlastitoj koži.

Istraživanja o online nastavi, provedena u pojedinim državama u proljeće 2020. godine, suglasna su oko sljedeće stvari: velika većina djece osnovnoškolske dobi raduje se fizičkoj prisutnosti u školi. Glavni razlog njihove radosti uglavnom su socijalne interakcije sa školskim kolegama, no već su na drugom mjestu iskustva koja proizlaze iz online nastave, posebice nedostatak izravnog kontakta s učiteljem, čak i u onim slučajevima kada je online nastava djelovala vrlo dobro i učinkovito. Stoga, upotrijebimo spoznaje djece i mladih o važnosti

26 Fedorovičová, M. – Korběl, V., Pandemie covid-19 a sociálně-ekonomické nerovnosti ve vzdělávání, c.d
 27 Viz Prášek, P., Člověk v šíleném dění světa. Filosofie Gillesa Deleuze. Praha, Karolinum 2018
 28 Doporučení SKAV školám k online výuce. Ožujak 2020. Dostupno na: <https://skav.cz/wp-content/uploads/2020/04/stanovisko-doporuceni-skav-skolam-k-online-vyuce.pdf>; [cit. 28. 7. 2020].

škole i podijelimo svoja lockdown iskustva, bilo kao učitelji, roditelji, učenici ili kao stručnjaci u obrazovanju i odgoju.

Pokušajmo promijeniti školu u optimalno mjesto, gdje će se uravnotežiti sfera dužnosti i kvalitetnoga korištenja slobodnog vremena i gdje će se *scholé* vratiti izvornom aristotelovskom konceptu. Put do promjene bit će dug i zahtjevan, ali ne propustimo priliku 'suludih svjetskih događanja', iskoristimo ju za promjenu nastave i obrazovanja djece i mladih u današnjem društvu.

Michaela Lišková
European School of Varese, Varese, Italy
liskovmi@teacher.eurisc.eu